

ศิลปะร่วมสมัยเชิงสร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร

ศิริเพ็ญ ภูมพิชญ์ สรไกร เรืองรุ่ง สุธิดา ภูเกล้าวัน และพุลสวัสดิ์ มุมบ้านเช่า

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

*Corresponding author: siripen.pum@mail.pbru.ac.th

บทคัดย่อ

การประยุกต์ใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดคุณค่างานสกุลช่างเมืองเพชรให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะอันโดดเด่นของต้นทุนทาง วัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร 2) เพื่อพัฒนาแนวคิดและเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทาง วัฒนธรรมจากงานสกุลช่างเมืองเพชร และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อคุณค่าและสุนทรีย์ภาพทางศิลปะของผลงาน ศิลปะร่วมสมัย ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย 1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลงานสกุลช่างเมืองเพชรบุรี 2) ศึกษารูปแบบ วิธีการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย 3) กำหนดแนวคิด วัสดุและเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน และ 4) จัดแสดงเผยแพร่ ผลงาน ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะอันโดดเด่นของต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชรปรากฏในแหล่งโบราณสถาน และการสืบทอดภูมิปัญญางานสกุลช่างในท้องถิ่น 2) แนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยสามารถบูรณาการวัสดุ เทคนิค และเทคโนโลยีร่วมสมัยกับอัตลักษณ์งานสกุลช่างเมืองเพชร จนเกิดผลงานสร้างสรรค์ จำนวน 6 ผลงาน ที่สะท้อนคุณค่าทาง ศิลปะและวัฒนธรรม และ 3) ผลการประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชมนิทรรศการ จำนวน 150 คน ($N = 150$) มีค่าเฉลี่ย รวมทุกด้านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$, $S.D. = 0.68$) ผลการวิจัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ แนวทางการสร้างสรรค์ และผลงาน ศิลปะร่วมสมัยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การจัดนิทรรศการ และการเผยแพร่อัตลักษณ์ท้องถิ่น อันนำไปสู่การเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและการพัฒนา เศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : 1. ศิลปะร่วมสมัย 2. การสร้างสรรค์ 3. ต้นทุนทางวัฒนธรรม 4. สกุลช่างเมืองเพชร

Creative contemporary art based on the cultural capital of Phetchaburi craftsmanship

Siripen Pumahapinyo*, Sorrakrai Ruengrung, Suthida Phukaoluan, and Poonsawat Moombansao

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University,

Phetchaburi 76000, Thailand

**Corresponding author: siripen.pum@mail.pbru.ac.th*

Abstract

The application of cultural capital through contemporary art creation is an important approach to preserving, transmitting, and enhancing the value of the Phetchaburi school of traditional craftsmanship in ways that are relevant to contemporary society. This study employed a mixed-methods approach integrated with creative practice-based research. The objectives of this research were to 1) study the unique characteristics of the cultural capital of Phetchaburi craftsmanship, 2) develop concepts and techniques for creating contemporary artworks by applying these unique characteristics, and 3) study the satisfaction with the value, and aesthetics of the contemporary artworks. The research procedures comprised four phases: 1) examining and analyzing the cultural and artistic characteristics of the Phetchaburi school of traditional craftsmanship; 2) exploring contemporary art creation approaches; 3) developing the conceptual framework and determining the materials and techniques for creative production; and 4) exhibiting and disseminating the resulting contemporary artworks. The findings revealed that: 1) the unique characteristics of the cultural capital of Phetchaburi craftsmanship are evident in ancient sites and in the transmission of local craftsmanship wisdom; 2) the creative approach successfully integrated contemporary materials, techniques, and technologies with the unique identity of Phetchaburi craftsmanship, resulting in six contemporary artworks that effectively conveyed artistic and cultural values; and 3) the satisfaction evaluation conducted among 150 exhibition visitors ($N = 150$) indicated the highest level of satisfaction ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.68). The research generated new knowledge, creative approaches, and contemporary artworks that can be applied to the preservation and transmission of cultural heritage, art education, research, exhibition development, and the promotion of local identity. These outcomes contribute to enhancing cultural value and fostering the sustainable development of the creative economy.

Keywords: 1. Contemporary art 2. Creative 3. Cultural capital 4. Phetchaburi craftsmanship

บทนำ

ศิลปกรรมงานสกุลช่างเมืองเพชรนอกจากมีความงดงามวิจิตรเป็นที่ประจักษ์แก่คนเมืองเพชรแล้ว ยังเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางเนื่องจากมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างและมีแบบฉบับเฉพาะตนไม่เหมือนกับศิลปะที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นอื่น และยังเป็นภาพสะท้อนอดีตอันรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทยนั้น เพชรบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในกลุ่มหัวเมืองตะวันตก ช่างเมืองเพชรจึงได้รับการถ่ายทอด เรียนรู้เทคนิคเชิงช่างจากช่างหลวงอยุธยา และมีการประยุกต์เป็นแบบฉบับจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เรียกกันว่า “สกุลช่างเมืองเพชร” ฝีมือช่างเมืองเพชรได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย ดังได้ฝากฝีมือปรากฏไว้ในเหตุการณ์สำคัญหลายเหตุการณ์ด้วยกัน อาทิ การปฏิสังขรณ์วัดพระแก้วและพระบรมมหาราชวัง เมื่อครั้งงานฉลอง 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2525 พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในปี พ.ศ. 2539 พระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในปี พ.ศ. 2551 พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในปี พ.ศ. 2560 สันติ เล็กสุขุม (Leksukhum, 2017, pp. 31–32) ได้กล่าวว่า งานช่างนั้นสะท้อนปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ ความต่อเนื่องกับความเปลี่ยนแปลงควบคู่กันอันเป็นเหตุเป็นผลกันเสมอมาจึงตัดแบ่งกันให้ขาดโดยสิ้นเชิงไม่ได้ แต่มีการแบ่งช่วงเวลาเพื่อช่วยให้การจัดลำดับความเข้าใจได้ง่ายมากขึ้น เช่น ศิลปะอยุธยาตอนต้น (รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ศิลปะอยุธยาตอนกลาง (รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม) และศิลปะอยุธยาตอนปลาย (รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา) สำหรับงานสกุลช่างเมืองเพชรที่ปรากฏเป็นหลักฐานในแหล่งโบราณสถานสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี อาทิ ศิลปะปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลาย ณ วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดสระบัว วัดเขานันไดอิฐ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เป็นต้น

ศิลปะงานสกุลช่างเมืองเพชรเหล่านี้ กล่าวได้ว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า โดยทุนทางวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ตามกรอบแนวคิดของ Pierre Bourdieu (1994, as cited in Sangiampaisansuk, 2007, p. 79) ประกอบด้วย 1) ทุนวัฒนธรรมส่วนที่แฝงฝัง

อยู่ในกาย หรือทุนภูมิปัญญา (embodied form) 2) ทุนวัฒนธรรมส่วนที่อยู่ในรูปของวัตถุ (objectified form) เป็นรูปแบบคุณค่าและหรือมูลค่าของวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสลักษณะต่าง ๆ ในวัฒนธรรม อาทิ โบราณสถาน สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือน ภาษา เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และ 3) ทุนวัฒนธรรมส่วนที่อาศัยการสถาปนา (institutionalized state) ส่วนที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม

ดังนั้น เมื่อคณะผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์งานสกุลช่างเมืองเพชร ซึ่งเป็นลักษณะของทุนวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาของช่างเมืองเพชรที่ยังคงมีการสืบสาน สร้างสรรค์และต่อยอดผลงานมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนทุนวัฒนธรรมส่วนที่อยู่ในรูปของวัตถุ อาทิ งานศิลปกรรมสกุลช่างเมืองเพชรที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดเพชรบุรี ตลอดจนผลงานศิลปกรรมของช่างเมืองเพชรในอดีตจนถึงปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงต้องการนำผลการศึกษาวิเคราะห์นั้นใช้สำหรับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความงามของศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นทุนสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะอันโดดเด่นของต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร
2. เพื่อพัฒนาแนวคิดและเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมจากงานสกุลช่างเมืองเพชร
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อคุณค่าและสุนทรีย์ภาพทางศิลปะของผลงานศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมจากงานสกุลช่างเมืองเพชร

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศิลปะร่วมสมัยเชิงสร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร ผู้วิจัยศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง มรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากอดีตทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น โบราณสถาน วัตถุ ภูมิปัญญา และความเชื่อ ซึ่งทรงคุณค่าทางจิตใจและสามารถนำมาแปลงเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาสังคม

อย่างยั่งยืน โดยจำแนกออกเป็นทุนที่แฝงฝังอยู่ในกาย ทุนที่อยู่ในรูปของวัตถุ และทุนที่อาศัยการสถาปนา (Bourdieu 1994, as cited in Sangiampaisansuk, 2007, p. 79)

2. งานสกุลช่างเมืองเพชร (Phetchaburi craftsmanship) ถือเป็นตัวแทนของทุนทางวัฒนธรรมอันโดดเด่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ครอบคลุมงานช่างสิบหมู่หลากหลายแขนง อาทิ งานช่างเขียน งานช่างปั้น งานช่างทอง งานช่างสลัก งานช่างรัก งานช่างหุ่น (ปั้นหัวโขน หัวละคร) (Changchaya, 2015, pp. 58–80) ที่นอกจากจะสะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองและภูมิปัญญาในอดีตแล้ว ยังเป็นฐานรากสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

3. แนวคิดศิลปะร่วมสมัย (contemporary art) ศิลปะร่วมสมัยเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เวลา และสถานที่ โดยเปิดกว้างต่อการแสวงหาแนวทางและวิธีปฏิบัติทางศิลปะที่แตกต่างจากรูปแบบดั้งเดิม ทั้งในด้านแนวคิด เทคนิค วัสดุ และวิธีการนำเสนอ โดยมีได้มุ่งเน้นคุณค่าด้านความงามเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแนวคิด การสะท้อนความเป็นจริงของสังคม และการสร้างความหมายที่สัมพันธ์กับบริบทของยุคสมัย (Smith, 2009, pp. 252–258) ในบริบทไทย ศิลปะร่วมสมัยมีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันก็มีการประยุกต์แนวคิดและวิธีการใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการผสมผสานระหว่างรากฐานทางวัฒนธรรมกับแนวคิดร่วมสมัยอย่างเป็นพลวัต (Office of Contemporary Art and Culture, 2017; Posayanont, 2003, pp. 99–104)

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรคศิลปะร่วมสมัยเข้ากับบริบทต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกจากแหล่งข้อมูลหลัก ได้แก่ แหล่งโบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดเพชรบุรี ครูช่างผู้สืบทอดภูมิปัญญา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบุรี ควบคู่ไปกับการศึกษาแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methods) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) เพื่อวิเคราะห์ และเชื่อมโยงองค์ประกอบด้านเทคนิค กลวิธี วัสดุ และรูปแบบ ระหว่างงานสกุลช่างเมืองเพชรและศิลปะ

ร่วมสมัย นำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยจำนวน 6 ผลงาน จากนั้นทำการวิเคราะห์ผลงานใน 2 มิติสำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์คุณค่าความงามทางศิลปะ (ด้านเนื้อหา โครงสร้างองค์ประกอบ รูปแบบ และเทคนิควัสดุ) ควบคู่กับการประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้าชมนิทรรศการ เพื่อนำสรุปผลการวิจัยไปสู่การเผยแพร่ในเวทีวิชาการ สื่อสาธารณะ และการจัดแสดงนิทรรศการถาวร ณ สถาบันช่างเมืองเพชรและศิลปะร่วมสมัย เพื่อยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนต่อไปตามกรอบแนวคิดการวิจัยในภาพที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

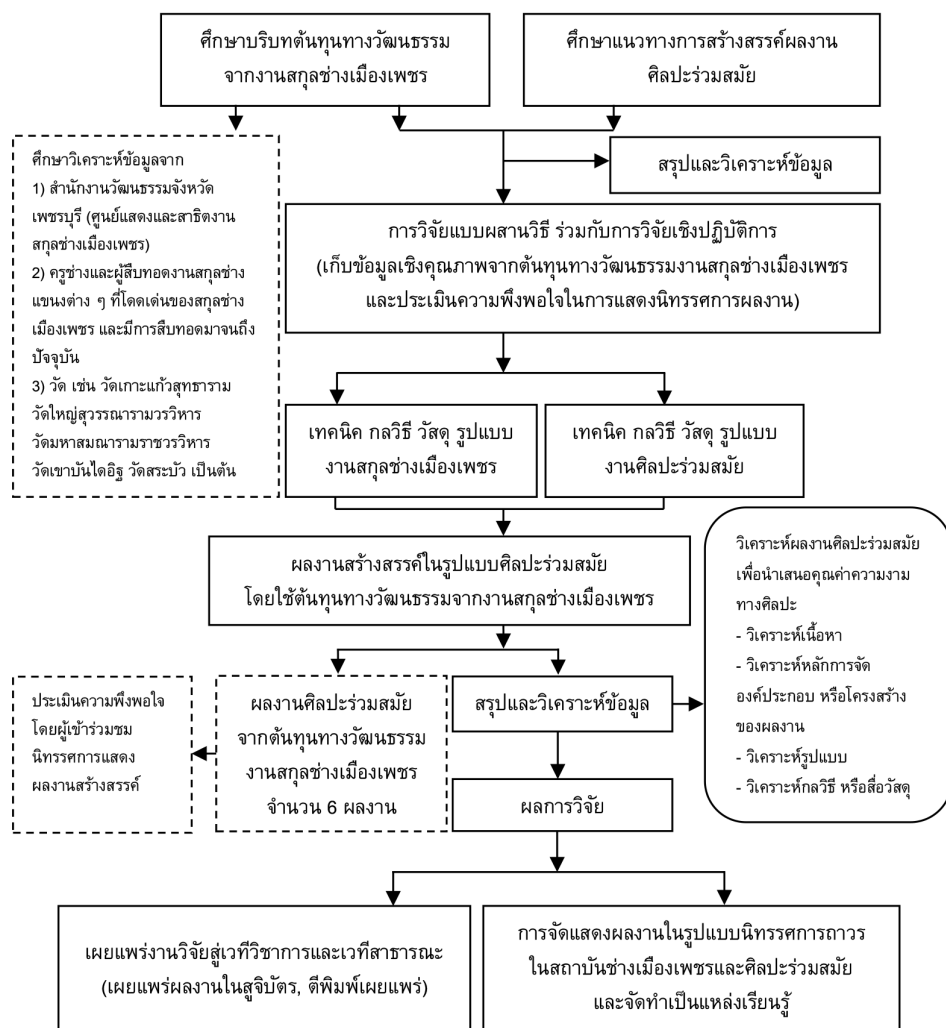
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (art creative research) ใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบการวิจัยแบบผสานวิธี ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบงานจิตรศิลป์อย่างมีระบบและแบบแผน มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนชัดเจน เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ในลักษณะของการสร้างเป็นผลงานศิลปกรรม (Tulee, 2024, pp. 3–4) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาบริบทงานสกุลช่างเมืองเพชรจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งโบราณสถาน แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และครูช่างในท้องถิ่น
2. ศึกษารูปแบบวิธีการสร้างสรรค์งานสกุลช่างเมืองเพชรในแหล่งโบราณสถาน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกผลงานช่าง 2 แขนง คือ งานช่างปั้นและงานช่างเขียน โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงความงามอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในแหล่งโบราณสถานสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และแรงบันดาลใจที่มีอิทธิพลกับการสืบทอดงานช่างให้กับช่างเมืองเพชรในยุคปัจจุบัน
3. วิเคราะห์ลักษณะผลงานศิลปะร่วมสมัยจากศิลปินไทยร่วมสมัยที่มีชื่อเสียง (ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านศิลปะสื่อผสม) โดยกำหนดวิเคราะห์จากศิลปินไทยร่วมสมัยที่มีชื่อเสียงในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2525 - ปัจจุบัน จำนวน 6 คน ที่มีแนวความคิดและเทคนิคการสร้างสรรคผลงานสอดคล้องกับแนวทางที่ผู้วิจัยต้องการพัฒนางานสร้างสรรค์ โดยใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์และหลักสุนทรียศาสตร์ (Soonpongsri, 2016, pp. 222–259; Nimsamer, 2014, pp. 29–43) ประกอบด้วย 1) ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์ 2) ชำเรือง วิเชียรเขตต์ 3) ชลุด นิมสมอ 4) พิชัย นิรันดร์ 5) ชิน ประสงค์ และ 6) อริยะ กิตติเจริญวิวัฒน์

4. สังเคราะห์ข้อมูลงานสกุลช่างเมืองเพชรจากครูช่างเมืองเพชร โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 คน จากช่างเมืองเพชรที่มีประสบการณ์และความชำนาญงานสกุลช่างเมืองเพชรและมีการเผยแพร่ข้อมูลองค์ความรู้สู่สาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสืบสานงานด้านศิลปวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อย 10 ปี โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกเทคนิค วัสดุ จากผลงานช่าง 3 แขนง เพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์ผลงาน ได้แก่ 1) งานช่างปั้น 2) งานช่างเขียน และ 3) งานช่างสลัก เนื่องจากงานช่างทั้ง 3 แขนงนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงความงามอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในแหล่งโบราณสถานสำคัญของจังหวัดเพชรบุรี

5. สร้างสรรค์ผลงานโดยใช้งานสกุลช่างเมืองเพชรเป็นแรงบันดาลใจ ตลอดจนใช้เทคนิคและวัสดุงานสกุลช่างผสมผสานกับเทคนิคร่วมสมัย

6. ออกแบบการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน โดยการจัดวางผลงานศิลปะที่เชื่อมโยง “ภูมิปัญญางานสกุลช่างเมืองเพชร” กับ “ศิลปะร่วมสมัย” โดยอาศัยแนวคิดการออกแบบนิทรรศการร่วมสมัยผ่านการเล่าเรื่อง (storytelling) ประกอบด้วยที่มาของวัสดุท้องถิ่น เทคนิค กระบวนการ และภูมิปัญญาของช่างเมืองเพชรที่ใช้สร้างสรรค์ผลงาน และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณโดยการประเมินความพึงพอใจผู้เข้าชมนิทรรศการ ซึ่งใช้แบบประเมินความพึงพอใจที่เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) โดยมีคำตอบให้เลือกระดับความพึงพอใจ 5 ระดับ ดังนี้ 5 หมายถึง มากที่สุด 4 หมายถึง มาก 3 หมายถึง ปานกลาง 2 หมายถึง น้อย และ 1 หมายถึง น้อยที่สุด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

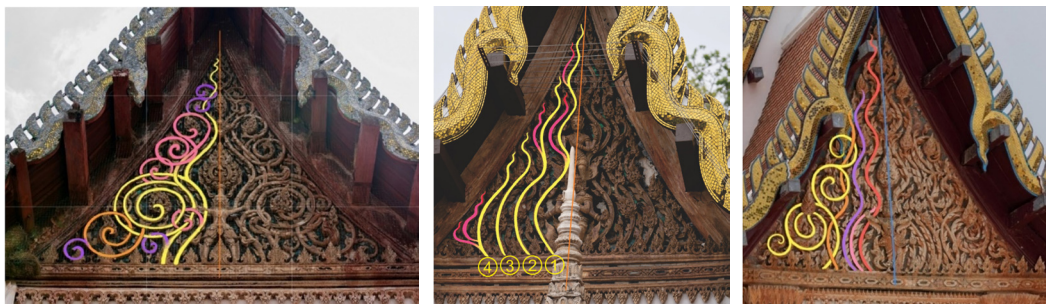
ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศิลปะร่วมสมัยเชิงสร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร เป็นรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธีร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร การสร้างสรรค์ผลงาน และประเมินความพึงพอใจผลงานสร้างสรรค์ในการแสดงนิทรรศการที่มีการเผยแพร่ให้ประชาชน นักเรียน นักศึกษา มีส่วนร่วมในขั้นตอนของการรับรู้ความงามทางศิลปะและตระหนักในคุณค่าของงานสกุลช่างเมืองเพชร ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญที่ได้จากผลของการวิจัย อันนำไปสู่การพัฒนาทางด้านวิจัยเชิงสร้างสรรค์ในอนาคต โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ลักษณะอันโดดเด่นของต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร

การศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่และการสัมภาษณ์ช่างเมืองเพชร พบว่า ลักษณะอันโดดเด่นของต้นทุนทางวัฒนธรรม

งานสกุลช่างเมืองเพชรปรากฏทั้งในแหล่งโบราณสถานและการสืบทอดภูมิปัญญางานสกุลช่างโดยช่างเมืองเพชร ลักษณะอันโดดเด่นของลวดลายปูนปั้นในภาพที่ 2 แสดงความพลิ้วไหวของลวดลาย จังหวะความเคลื่อนไหว สีสันทาทางที่อ่อนช้อย ทั้งลายก้านขด ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายคล้ายหางโต และลายกนก ลวดลายมีความอ่อนพริ้วบิดไปมาเหมือนใบไม้ในธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะโดดเด่นของงานปูนปั้นเมืองเพชรบุรี และจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถานดังภาพที่ 3 แสดงลักษณะเด่นของการใช้สีวรรณะร้อน การใช้ลวดลายตกแต่งเทวดา ยักษ์ อมนุษย์ เช่น ศิราภรณ์ของเทพ ยักษ์ อมนุษย์และพืชพรรณในวัดใหญ่สุวรรณาราม การผสมผสานสอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมและพุทธศาสนาในภาพจิตรกรรมวัดเกาะแก้วสุทธาราม รวมทั้งมุมมองการเขียนภาพแบบสามมิติ เน้นความสมจริงของแสง เงา และบรรยากาศธรรมชาติของวัดมหาสมณาราม

ภาพที่ 2 ทุนวัฒนธรรมงานสกุลช่างปูนปั้นเมืองเพชรที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถาน เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย ประกอบด้วย หน้าบันวัดใหญ่สุวรรณาราม (ซ้าย) หน้าบันวัดสระบัว (กลาง) และหน้าบันวัดเขาบันไดอิฐ (ขวา) (ที่มา : Siripen Pumahapinyo)

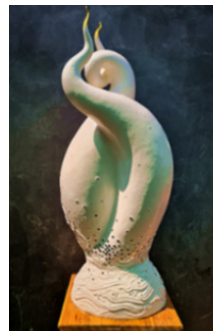
ภาพที่ 3 ทุนวัฒนธรรมงานสกุลช่างเขียนจิตรกรรมฝาผนังเมืองเพชรที่ปรากฏในแหล่งโบราณสถาน เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประกอบด้วย จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม (ซ้าย) วัดเกาะแก้วสุทธาราม (กลาง) และวัดมหาสมณาราม (ขวา) (ที่มา : Siripen Pumahapinyo)

2. แนวคิดและเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมจากงานสกุลช่างเมืองเพชร

แนวทางสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัยใช้เทคนิคตามความชำนาญของผู้วิจัยร่วมกับการใช้ทุนภูมิปัญญางานสกุลช่างเมืองเพชร และใช้ผลการวิเคราะห์ผลงานศิลปะร่วมสมัยของศิลปินร่วมสมัยเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย จำนวน 6 ผลงาน ได้แก่ จังหวะของลีลา หมายเลข 1 จังหวะของลีลา หมายเลข 2 วัวลานเมืองเพชร 2023 ดินแดนพริบพรี หมายเลข 1 ดินแดนพริบพรี หมายเลข 2 และรุ่งเรืองเมืองธรรมะ

ผลงานจังหวะของลีลา หมายเลข 1 ขนาด 125 x 50 x 35 เซนติเมตร (สูง x กว้าง x ลึก) และผลงานจังหวะของลีลา หมายเลข 2 ขนาด 125 x 72 x 40 เซนติเมตร (สูง x กว้าง x ลึก) ได้รับแรงบันดาลใจจากการวิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นหน้าบันอุโบสถในแหล่งโบราณสถาน จังหวัดเพชรบุรี

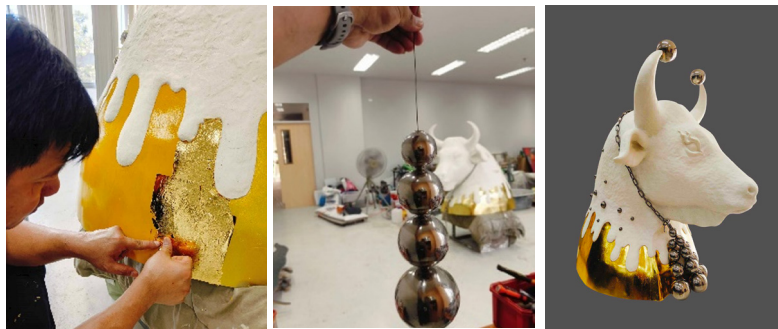
ประกอบด้วย วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดสระบัว และวัดเขานันไดอิฐ เน้นความสัมพันธ์ที่กลมกลืนในองค์ประกอบของรูปทรงรูปแบบนามธรรม ถ่ายทอดความงามของเถาเปลวพลิ้วไหว ดุจพืชพรรณในธรรมชาติ ตามรูปแบบความงามที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะปูนปั้นเมืองเพชร โดยใช้เทคนิคประติมากรรมที่เป็นความชำนาญของผู้วิจัยร่วมกับการผสมผสานกับเทคนิคปั้นปูนสดโดยใช้สูตรปูนดำของช่างเพชรบุรี โครงสร้างของผลงานใช้วิธีการปั้นสเก็ตช์ด้วยโปรแกรมสามมิติ และพิมพ์สามมิติด้วยวัสดุพลาสติก จากนั้นติดโครงสร้างด้วยไฟเบอร์กลาสเพื่อความคงทน แข็งแรง และติดทรายฉาบด้วยปูนขาว ต่อด้วยขั้นตอนการสร้างพื้นผิวและตกแต่งรายละเอียดด้วยเทคนิคปั้นปูนสด ปิดทอง ปิดกระจก วิธีการเหล่านี้นอกจากจะช่วยลดขั้นตอนในการโคลนปูนแล้วยังทำให้ตัวผลงานมีความคงทนแข็งแรง ในขณะเดียวกันน้ำหนักจะเบาขึ้น สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่าย ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การสร้างสรรค์ผลงานจังหวะของลีลา หมายเลข 1 และหมายเลข 2 (ที่มา : Poonsawat Moombansao)

ผลงานวัวลานเมืองเพชร 2023 ขนาด 118 x 95 x 120 เซนติเมตร (สูง x กว้าง x ลึก) เทคนิคปูนปั้นเพชรบุรี ปิดทอง ประดับสแตนเลส ผู้วิจัยได้กำหนดแนวความคิดโดยใช้สัญลักษณ์ของวัว ซึ่งถือเป็นสัตว์ที่มีความผูกพันกับชาวเพชรบุรี เนื่องจากจังหวัดเพชรบุรีมีกิจกรรมประเพณีพื้นบ้านที่เกี่ยวกับวัวอยู่มาก เช่น วัวลาน วัวเทียมเกวียน วัวเทียมไถ เป็นต้น โดยใช้เทคนิคประติมากรรมที่เป็นความชำนาญของผู้วิจัยร่วมกับการผสมผสานกับเทคนิคปั้นปูนสด และเทคนิคสื่อผสมที่มีความหลากหลายเรื่องพื้นผิว โดยมี

เนื้อหาเรื่องราวในการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับสรีระร่างกายและท่วงท่าของวัวที่มีความสง่างาม เพื่อแสดงถึงคุณค่าทางวิถีชีวิตวัฒนธรรมคนเมืองเพชรบุรีและมรดกของงานช่างเพชรบุรี โดยทำโครงสร้างผลงานด้วยกระบวนการปั้นสเก็ตช์ด้วยโปรแกรมสามมิติ และพริ้นต์ต้นแบบแล้วนำมาติดโครงสร้างด้วยไฟเบอร์กลาสเพื่อความคงทน แข็งแรง จากนั้นติดทรายแล้วฉาบด้วยปูนขาว ต่อด้วยขั้นตอนการสร้างพื้นผิวด้วยเทคนิคปั้นปูนสด ปิดทอง ประดับสแตนเลส ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การสร้างสรรค์ผลงานวัวลานเมืองเพชร 2023 (ที่มา : Sorrakrai Ruengrung)

ผลงานดินแดนพริบพรี หมายเลข 1 และหมายเลข 2 ขนาด 130 x 90 เซนติเมตร (กว้าง x ยาว) เทคนิคจิตรกรรมสีน้ำมัน - สีอะคริลิก ลงรักปิดทองบนเฟรมแคนวาส นำเสนอรูปแบบงานจิตรกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากจิตรกรรมฝาผนังของวัดเกาะแก้วสุทธาราม วัดใหญ่สุวรรณาราม และวัดมหาสมณาราม โดยนำลักษณะเด่นของแต่ละวัดมาใช้ในการจัดองค์ประกอบของผลงาน ร่วมกับการได้รับแรงบันดาลใจจากการวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมของศิลปินร่วมสมัย นำเสนอรูปแบบผลงานแบบเหนือจริง โดยการใช้

รูปทรงและการสร้างบรรยากาศ หรือมิติในผลงานจากการแต่งเติมจินตนาการที่เหนือจากความเป็นจริง ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีการแสดงความเชื่อมโยงเรื่องราวให้สัมพันธ์กับผลงานจิตรกรรมในอดีตและวิถีชีวิตคนเมืองเพชรในปัจจุบัน โดยใช้รูปสัญลักษณ์ของสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของคนเมืองเพชร และใช้เทคนิคสีน้ำมันและสีอะคริลิกตามความเชี่ยวชาญของผู้วิจัย ร่วมกับการใช้เทคนิคการลงรักปิดทองแบบโบราณของงานสกุลช่างเมืองเพชร ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การสร้างสรรค์ผลงานดินแดนพริบพรี หมายเลข 1 และหมายเลข 2 (ที่มา : Suthida Phukaoluan)

ผลงานรุ่งเรืองเมืองธรรมะ ขนาด 90 x 140 เซนติเมตร (กว้าง x ยาว) เทคนิคสีผสม (ดิจิทัลอาร์ต สีอะคริลิก ปิดทอง ปิดกระຈก ดอกกระดาม) ผลงานมีแนวคิดในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เนื่องจกงานสกุลช่างเมืองเพชรล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความรุ่งเรืองของงานศิลปกรรมเกิดจากการแสดงออกซึ่งความดีงาม และความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากผลงานจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธารามแสดงเรื่องราว

ไตรภูมิกถา และการนำเสนอความงามของเอกลักษณ์ลวดลายงานช่างเมืองเพชร ซึ่งปรากฏในงานช่างแขนงต่าง ๆ ร่วมกับการใช้แรงบันดาลใจจากการวิเคราะห์ผลงานศิลปะร่วมสมัย ในการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวของพระพุทธศาสนา ในรูปแบบที่เรียบง่าย การใช้สีสร้างบรรยากาศ โดยใช้เทคนิคสีผสมที่ผสานการใช้เทคโนโลยีการพิมพ์ดิจิทัลอาร์ต ร่วมกับการใช้สีอะคริลิก การเขียนลายปิดทองด้วยกาวยางมะเดื่อ การปิดกระຈก และการดอกกระดาม ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การสร้างสรรค์ผลงานรุ่งเรืองเมืองธรรมะ (ที่มา : Siripen Pumahapinyo)

3. ความพึงพอใจที่มีต่อคุณค่าและสุนทรียภาพทางศิลปะของผลงานศิลปะร่วมสมัยโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมจากงานสกุลช่างเมืองเพชร

ผลการประเมินความพึงพอใจผลงานสร้างสรรค์จากผู้เข้าชมนิทรรศการ จำนวน 150 คน ($N = 150$) พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวมทุกด้านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$, $S.D. = 0.68$) ประกอบด้วย 1) การแสดงเอกลักษณ์ต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, $S.D. = 0.68$) 2) ความงามตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.70$, $S.D. = 0.64$) 3) ความริเริ่มสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, $S.D. = 0.67$) 4) คุณค่าและการสื่อความหมาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$, $S.D. = 0.70$) และ 5) การนำเสนอความร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.67$, $S.D. = 0.69$)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลงานสร้างสรรค์นำเสนอเนื้อหาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรมและพุทธศาสนา เนื่องจากความรุ่งเรืองของงานศิลปกรรมสกุลช่างเมืองเพชรเกิดจากการแสดงออกซึ่งความดีงาม และความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Guptabutra (2018) ที่พบว่าศิลปะร่วมสมัยของไทยจำนวนมากเลือกใช้ทุนทางวัฒนธรรมทั้งในรูปของภูมิปัญญา ความเชื่อ และวิถีชีวิตมาเป็นสาระสำคัญของการสร้างสรรค์ โดยมีได้มุ่งคงรูปแบบดั้งเดิม หากแต่เน้นการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการตีความใหม่ให้เหมาะสมกับบริบทร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชุมชนเมืองเพชรยังคงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยจากทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร

2. เทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยได้คัดเลือกเทคนิคงานสกุลช่างเมืองเพชรมาใช้ให้สอดคล้องกับลักษณะของผลงานสร้างสรรค์ ดังนี้ 1) การใช้เทคนิคปูนปั้นเพชรบุรี เทคนิคการปิดทอง และเทคนิคการประดับกระจกกับผลงานประติมากรรม 2) การใช้เทคนิคลายรดน้ำกับผลงานจิตรกรรมสีน้ำมันและสีอะคริลิก และ 3) การใช้เทคนิคการเขียนลายปิดทองด้วยกาวยางมะเดื่อ การประดับกระจก และการตกแต่งกระจกกับผลงานสื่อผสม โดยมีการใช้เทคโนโลยีผสมผสานในกระบวนการสร้างสรรค์ เทคโนโลยีการปั้นและพิมพ์ประติมากรรมสามมิติ และศิลปะดิจิทัลเพนต์ ร่วมกับเทคนิคงานสกุลช่างเมืองเพชรแบบดั้งเดิม เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่บนฐานรากของทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องตามแนวทางการสร้างสรรค์วัฒนธรรมนวัตกรรม (Thaothong, 2022, p. 184)

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าชมนิทรรศการพบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานน้อย สะท้อนให้เห็นว่าผลงานศิลปะร่วมสมัยที่สร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชรสามารถสร้างการรับรู้คุณค่าทางสุนทรียภาพควบคู่กับการสื่อความหมายของทุนทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เข้าชมมีได้เพียงรับรู้ถึงความงามขององค์ประกอบทางศิลปะเท่านั้น แต่ยังเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ได้รับการตีความใหม่ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งพัฒนาผลงานศิลปะร่วมสมัยจากต้นทุนทางวัฒนธรรมงานสกุลช่างเมืองเพชร เพื่อสร้างคุณค่าใหม่และส่งเสริมการรับรู้มรดกทางวัฒนธรรมของสังคมร่วมสมัย และสอดคล้องกับแนวคิดของ Uhrmacher (2009) ซึ่งพัฒนาจากทฤษฎีของ Dewey โดยเสนอว่า ประสบการณ์การเรียนรู้เชิงสุนทรียะจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนหรือผู้ชมมีส่วนร่วมกับการรับรู้ทาง

ประสาธน์ผัส การเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม การใช้จินตนาการ และการสร้างความหมายด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจ การจดจำ และความเข้าใจเชิงลึกมากกว่าการรับรู้ข้อมูลเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาเพื่อสร้างผู้สืบทอดงานศิลป์ และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวิจัยต่อยอดในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม อีกทั้งควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิจัย หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อส่งเสริมการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรพัฒนางานวิจัยไปสู่การวิจัยเชิงเปรียบเทียบในระดับภูมิภาคหรือสากล (comparative study) ระหว่างงานสกุลช่างเมืองเพชรกับงานช่างศิลป์พื้นบ้านของภูมิภาคอื่นในประเทศไทย หรือกับงานช่างศิลป์โบราณในต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการอนุรักษ์และการต่อยอดสู่ศิลปะร่วมสมัยในบริบทที่หลากหลายขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ที่สนับสนุนการจัดทำโครงการวิจัยและให้ความสะดวกทุกประการในการทำวิจัย ขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากรสายสนับสนุน เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี และทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่มอบทุนสนับสนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2566 ทำให้โครงการวิจัยนี้เกิดขึ้นและสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

References

Changchaya, B. (2015). **Phetchaburi heritage: Local arts and craftsmanship** (พื้นภูมิเพชรบุรี : ภูมิศิลปกรรม). Phetchpoom.

Guptabutra, T. (2018). The study of form and content of intangible culture in Thai contemporary art.

Humanities, Arts and Social Sciences Studies, 18(1), 29–56. <https://doi.org/10.14456/hasss.2018.12>

Leksukhum, S. (2017). **Art of Ayutthaya: The royal craftsmanship of the king** (ศิลปะอยุธยา : งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน) (4th ed.). Muang Boran.

Nimsamer, C. (2014). **Composition of art** (องค์ประกอบของศิลปะ) (9th ed.). Amarin.

Office of Contemporary Art and Culture. (2017). **108 Contemporary artists to keep an eye on (108 ศิลปินร่วมสมัยที่น่าจับตามอง)**. Field Style.

Posayanont, A. (2003). **The evolution of Thai contemporary art: Traditionalism in reverse** (พัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย : ประเพณีนิยมในด้านที่กลับกัน). The Asia-Pacific of Contemporary Art Triennial Exhibition.

Sangiampaisansuk, C. (Trans.). (2007). **The economy of symbolic property** (เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์). Kobfai.

Smith, T. (2009). **What is contemporary art?** The University of Chicago Press.

Soonpongsri, K. (2016). **Aesthetics: Philosophy of art, visual art theory, art criticism** (สุนทรียศาสตร์ : หลักปรัชญาศิลปะ ทฤษฎีทัศนศิลป์ ศิลปวิจารณ์) (3rd ed.). Chulalongkorn University Press.

Thaothong, S. (2022). **Imagination + creative power, the power of innovative art** (กำลังจิตจินตนาการ + พลังคิดสร้างสรรค์ พลังภาพศิลปะ นวัตกรรมใหม่). Sippatassana.

Tulee, S. (2024). **Art research: Synthetic process to artistic innovation** (การวิจัยทางศิลปะ : กระบวนการสังเคราะห์สู่นวัตกรรมศิลป์). Faculty of Fine and Applied Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

Uhrmacher, P. B. (2009). Toward a theory of aesthetic learning experiences. **Curriculum Inquiry**, 39(5), 613–636. <https://doi.org/10.1111/j.1467-873X.2009.00462.x>